

De Onderwijscoöperatie
T.a.v. mevr. A. Kil
Muntstraat 5
3512 ET Utrecht

Amsterdam, 17-11-2011

Reactie van de Vereniging Lerarenopleiders Nederland op de discussienota Herijking bekwaamheidseisen leraren

Regelmatige herijking van bekwaamheidseisen is noodzakelijk, om in te kunnen spelen op relevante maatschappelijke ontwikkelingen en om ervaringen uit de afgelopen jaren te kunnen vertalen naar nieuwe formuleringen.

De VELON vindt het een belangrijke en positieve ontwikkeling dat leraren zelf de bekwaamheidseisen formuleren die het kader vormen voor professionele beroepsuitoefening binnen de beroepsgroep. De bekwaamheidseisen vormen echter ook een belangrijk kader voor lerarenopleiders (zowel binnen universiteiten, hogescholen en nascholingsinstellingen als binnen opleidingsscholen) en moeten ook voor opleidingsdoeleinden bruikbaar zijn. Vanuit dat perspectief vinden wij het van belang dat ook lerarenopleiders een bijdrage leveren aan de herijking van de bekwaamheidseisen. De Vereniging Lerarenopleiders Nederland wil daarom graag reageren om de voorstellen voor herijking van de bekwaamheidseisen zoals geformuleerd in de discussienota van de Onderwijscoöperatie.

Om tot een inhoudelijke reactie te komen heeft het bestuur van de VELON haar leden uitgenodigd om te reageren op de discussienotitie met de vraag in hoeverre lerarenopleiders de voorgestelde bekwaamheidseisen bruikbaar achten als kader voor het opleiden van leraren¹. Op basis van de uitkomsten van die consultatie willen we graag de volgende punten onder uw aandacht brengen:

1. In zijn algemeenheid laat het model dat in de discussienota gepresenteerd wordt, de kern van het beroep zien: het bijdragen aan het leren van leerlingen. Daarbij wordt terecht het belang van de vakinhoudelijke kennis van waaruit de leraar werkt meer dan voorheen benadrukt. Veel leraren vinden dat dit aspect van hun professionele identiteit, in de huidige versie van de bekwaamheidseisen onvoldoende zichtbaar is. Tegelijk heeft het benadrukken van de kern van het beroep als gevolg dat de bekwaamheidseisen gaan over de kwaliteit van lesgeven. En dat is nog iets anders dan de kwaliteit van de leraar. De kwaliteit van de leraar omvat de kwaliteit van lesgeven, maar is ook

---

¹ Zie <http://www.velon.nl/discussie/onderwerp/7>

meer dan dat. De bekwaamheidseisen zouden ons inziens zichtbaar moeten maken dat het werk van leraren mooi, relevant en ingewikkeld is. Mooi omdat het het werken met lerenden betreft, wat bijdraagt aan de ontwikkelkansen en –perspectieven van die lerenden. Relevant omdat goed onderwijs maatschappelijk en persoonlijk van groot belang is. En ingewikkeld en complex omdat lesgeven het begeleiden en ondersteunen van het leren van individuele leerlingen betreft, georganiseerd in groepen, klassen en scholen. Die complexiteit betekent dat goed lesgeven alleen kan worden geleerd door een goede opleiding, veel ervaring en nadenken hierover, en dat bij de uitvoering voortdurend professionele afwegingen en keuzes gemaakt moeten worden ten aanzien van didactiek en inhoud.

Anders gezegd, het werk van lesgeven vergt professionals en geen ambachtslieden of uitvoerders. Professionals waarvan een bepaalde expertise vereist wordt op het gebied van vakinhoud, vakdidactiek en pedagogiek, maar waarvan ook het besef verwacht wordt dat zij een specifieke professionele verantwoordelijkheid met zich mee dragen. Die professionele verantwoordelijkheid betreft aspecten zoals een specifieke ethiek in de omgang en zorg voor leerlingen en collega's, maar ook het vermogen om te kunnen verantwoorden waarom men doet wat men doet vanuit een conceptueel (ook theoretisch) kader, en het vermogen zichzelf blijvend te ontwikkelen in het werk en de kerntaak aan te passen aan de eisen van de tijd. Hierbij hoort ook een onderzoeksgerichte houding.

In de discussienota ontbreekt ons inziens een visie op het beroep en op de professionaliteit die dit van de individuele beroepsbeoefenaar vraagt. Daardoor komt de kern van het beroep los te staan van de maatschappelijke context en is onduidelijk hoe de beroepsgroep van leraren haar positie in en bijdrage aan de samenleving ziet en waar ze zich door stakeholders in de samenleving op wil laten aanspreken.

Bij het opleiden van leraren zetten lerarenopleiders zich in om studenten te ondersteunen bij de (verdere) ontwikkeling van hun beroepsidentiteit en professionaliteitsopvatting. Aspecten van professionaliteit die we hier boven genoemd hebben komen daarbij aan de orde. Hoewel in de opleiding het ontwikkelen van vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische kennis en vaardigheden qua tijd ruimschoots de meeste aandacht krijgt, bood de breedte van de zeven bekwaamheidseisen opleiders een handvat om duidelijk te maken dat het beroep breder is dan het primaire proces in de klas en om studenten te stimuleren om een bredere beroepsidentiteit te ontwikkelen.

We vinden het van groot belang om bij het opleiden van leraren te werken vanuit een professionaliteitsopvatting die gedeeld wordt met de beroepsgroep van leraren.

We pleiten er daarom voor in de beschrijvingen van de kwaliteit die van leraren verwacht wordt explicieter aandacht te besteden aan de professionaliteitsopvatting die daaraan ten grondslag ligt. We willen graag daar nader het gesprek met de Onderwijscoöperatie over aangaan, opdat de beroepsgroep en de opleiders van leraren vanuit een gedeelde professionaliteitsopvatting werken.

2. Een belangrijk element van de professionaliteitsopvatting heeft betrekking op de rol van reflectie en onderzoek. Met name de huidige bekwaamheidseisen rond reflectie wordt in opleidingen gebruikt om studenten duidelijk te maken dat de kern van het handelen van de leraar, het primaire proces in de klas, vraagt om reflectief naar het eigen handelen te kijken en de (effectiviteit van) het eigen handelen kritisch te onderzoeken. Reflectie, ontwikkeling en onderzoek is in onze ogen een centrale grondslag voor het professionele handelen van de leraar. De overtuiging dat het belangrijk is dat leraren een onderzoekende houding ontwikkelen, zich vragen blijven stellen rond (de opbrengsten van) hun lesgeven en het leren van hun leerlingen, en openstaan voor de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek en voor de betekenis daarvan voor hun lespraktijk, is de aanleiding geweest voor de ontwikkeling van onderzoeklijnen binnen het curriculum van de meeste opleidingen, de ontwikkeling van universitaire pabo's en van masteropleidingen voor leraren. We pleiten ervoor om, in lijn met deze ontwikkeling binnen de opleidingen, het belang van reflectie, professionele ontwikkeling en onderzoek meer expliciet in de bekwaamheidsbeschrijvingen zichtbaar te maken.
3. De kern van het beroep is vooral beschreven in termen van het handelen van de leraar. Risico is daarbij dat het feitelijk leren van leerlingen minder expliciet aandacht krijgt. Naast een nadere explicitering van de professionaliteitsopvatting die onder de bekwaamheidseisen ligt, is het ons inziens ook wenselijk om explicieter te zijn ten aanzien van de opvatting over leren die ten grondslag ligt aan de bekwaamheidseisen.
Binnen de lerarenopleidingen proberen we de aandacht van studenten te laten verschuiven van hun eigen handelen als leraar naar het leren van leerlingen. Daarmee beogen we de focus van studenten te verschuiven van een overdrachtsgeöriënteerde benadering naar een leerprocesgeöriënteerde benadering. We gaan er vanuit dat de beroepsgroep van leraren deze focus op leren met ons deelt en we pleiten er voor om in de formulering van de bekwaamheidseisen die focus op het leren van leerlingen te benadrukken. Dit betekent ons inziens ook dat leren in meer contexten kan plaats vinden dan die van de klas.
4. In de discussienota wordt aangegeven dat er sprake is van een herijking van de bekwaamheidseisen die in 2006 zijn vastgesteld. Het model dat in de discussienotitie wordt voorgesteld is echter geen aanpassing van het bestaande model met 7 bekwaamheidseisen, maar een geheel nieuw model. Dit nieuwe model komt in de notitie wat uit de lucht vallen en roept daarmee een aantal vragen op:
  - a. Wat is de aanleiding om tot een geheel nieuw model te komen?
  - b. Welke problemen werden ervaren met de oude bekwaamheidseisen en in hoeverre lost het nieuwe model die problemen op?
  - c. Is er een relatie tussen de oude bekwaamheidseisen en de nieuw voorgestelde set van bekwaamheidseisen?

Dit laatste is voor de opleidingen van groot belang omdat de opleidingsprogramma's in de afgelopen jaren geheel afgestemd zijn op de 7 bekwaamheidseisen uit 2006, zowel qua programmaverantwoording als qua beoordelingscriteria. Introductie van een geheel nieuwe set bekwaamheidseisen zou een ingrijpende verandering vragen van de curricula, tenzij de nieuwe

set een herordening is van de bestaande set (met andere accenten). Als dat het geval is, dan is het van belang om duidelijk te maken hoe de oude en nieuwe sets van bekwaamheidseisen tot elkaar te herleiden zijn. Als dat niet centraal gebeurt, zal iedere lerarenopleiding dat voor zichzelf doen, wat tot onderlinge verschillen en spraakverwarring kan leiden. Ook hier gaan we graag het gesprek over aan.

5. In de afgelopen jaren is er nationaal en internationaal veel onderzoek gedaan naar lerarenkwaliteit. Onderzoek naar beroepsidentiteiten, disposities van leraren, kenmerken van excellente leraren, etc. heeft geleid tot nieuwe inzichten in essentiële aspecten van lerarenkwaliteit. Onduidelijk is in hoeverre theoretische inzichten en uitkomsten van onderzoek ten grondslag liggen aan de voorgestelde herijking. Door een nieuwe set van bekwaamheidseisen te laten voeden door onderzoek kan voorkomen worden dat individuele opvattingen of politieke agenda's leidend worden in de besluitvorming.
6. Wij constateren dat de bekwaamheidseisen in de afgelopen jaren een belangrijke rol hebben gespeeld in het creëren van een gemeenschappelijke taal voor leraren, werkgevers, overheid en lerarenopleidingen. De 7 bekwaamheidseisen vormen een breed referentiekader dat een belangrijke rol speelt in sector-overstijgende discussies en samenwerking (bijv. rond opleiden in de school). Het voorgestelde model creëert door een geheel nieuw onderliggend conceptueel model een nieuwe taal. Wij maken ons zorgen dat de introductie van een nieuwe taal de komende tijd zal leiden tot spraakverwarring en misverstanden, omdat velen nog de oude taal zullen hanteren.
We pleiten er dan ook voor, in lijn met het bovenstaande punt, om bij de herijking dichter bij de oude taal van de 7 bekwaamheidseisen te blijven.
7. De discussienotitie presenteert twee modellen: een model waarin de kern van het beroep samengevat is in drie bekwaamheidsgebieden en een model waarin drie contexten gepresenteerd worden waarbinnen leraren het beroep vormgeven. Die drie contexten vormen een essentiële aanvulling op het eerste model. Zonder die aanvulling ontstaat het risico dat het leraarschap vooral gedefinieerd wordt als de kwaliteit van lesgeven, los van bredere kwaliteitscycli, de inbedding in de school als geheel en de relatie met de omgeving. In reactie vanuit de beroepsgroep van lerarenopleiders op de discussienota werd reeds diverse keren gepleit voor meer aandacht voor relaties met de pedagogische omgeving en met ouders als partners bij leren en opvoeden. Dit zijn elementen die in te passen zijn in de drie contexten, maar die bij de uitwerking in hoofdstuk 2 (nog) niet terugkomen. We pleiten er daarom voor om de beide modellen te integreren in één model en één figuur.
8. Vanuit het perspectief van de lerarenopleidingen willen we benadrukken dat de professionele bekwaamheid en verantwoordelijkheid van leraren zich niet alleen beperkt tot het leren van hun leerlingen en hun eigen professionele kwaliteit en ontwikkeling, maar ook betrekking zou moeten hebben op de professionele kwaliteit van hun collega's. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op de ondersteuning van nieuwe collega's in de school en het begeleiden van

stagiaires. Dit is nog wat anders dan de bekwaamheid voor een opleider-in-de-school die beschreven wordt in de beroepsstandaard van de VELON, maar betreft een algemene intercollegiale verantwoordelijkheid die iedere leraar heeft. Die verantwoordelijkheid heeft ook betrekking op collega's buiten de eigen school, door bij te dragen aan de professionaliteit en kennisbasis van de beroepsgroep als totaal, bijvoorbeeld via participatie in landelijke vakverenigingen.

9. In de discussienotitie wordt in de laatste alinea terecht opgemerkt dat niet alles in de wet kan en moet worden vastgelegd. Persoonlijkheid, beroepshouding, moraal en beroepsethiek kunnen niet bij wet worden opgelegd. Wel moeten o.i. die onderliggende kern van het beroep en grondslag van het handelen van leraren binnen de wet worden erkend. Als dat ontbreekt, ontstaat het risico dat in beleid het leraarschap een te eenzijdig instrumentele invulling krijgt. We pleiten er daarom voor om in het conceptuele model die grondslag zichtbaar te maken, zonder deze te vertalen naar concrete indicatoren.

Zoals hierboven reeds is aangegeven vinden we het van groot belang dat lerarenopleiders en leraren een gedeeld beeld hebben ten aanzien van de rol, kwaliteit en professionaliteit van de leraar. Lerarenopleiders spelen immers een belangrijke rol in het opleiden van de nieuwe leden van de beroepsgroep. We pleiten daarom om een nauwe samenwerking tussen de beroepsgroep van leraren en de beroepsgroep van lerarenopleiders bij het formuleren van bekwaamheidseisen. De bekwaamheidseisen zijn immers zowel een sturend instrument voor de inrichting van de lerarenopleiding, als voor de toelating tot de beroepsgroep en voor de verdere ontwikkeling van de leden van de beroepsgroep.

Daarbij constateren we dat binnen de beroepsgroep van leraren en de beroepsgroep van lerarenopleiders parallelle processen plaats vinden. Ook de VELON is op dit moment bezig om de beroepsstandaard voor lerarenopleiders te herzien. Wij zitten dus in een vergelijkbaar proces als de Onderwijscoöperatie. We baseren de beroepsstandaard voor lerarenopleiders op de input van (ervarings-) deskundigen en op bevindingen uit internationaal onderzoek naar het beroep van lerarenopleiders.

De eerste conceptversie van nieuwe beroepsstandaard voor lerarenopleiders kent een grondslag en vier bekwaamheidsgebieden, namelijk opleidingsdidactisch handelen, interpersoonlijk en pedagogisch handelen, samen opleiden en professioneel handelen. In dat laatste bekwaamheidsgebied wordt ingegaan op de vaardigheid het eigen handelen waar te nemen, te interpreteren en beargumenteerd bij te sturen (reflectief vermogen). Ook wordt in dit competentiegebied aandacht besteed aan onderzoeksvaardigheden. Elk bekwaamheidsgebied is geconcretiseerd door het gebied te omschrijven, indicatoren voor bekwaam opleidersgedrag te benoemen en door per bekwaamheidsgebied een onderbouwde verbinding met de kennisbasis van lerarenopleiders te leggen.

In de grondslag staat een aantal algemene houdingsaspecten vermeld, wordt kort ingegaan op de moreel-ethische kant van het beroep lerarenopleider en worden de vier competentiegebieden beknopt omschreven.

Ook wij zullen in de komende maanden deze conceptversie voorleggen aan onze leden om na te gaan in welke mate lerarenopleiders (zowel binnen hogescholen en universiteiten als binnen scholen) zich herkennen in dit nieuwe model.

Wij zouden het waardevol vinden om in de komende periode in deze parallelle processen bij leraren en lerarenopleiders ervaringen en overwegingen uit te wisselen, zodat we van elkaars inzichten kunnen profiteren.

Met vriendelijke groet,

Namen de beroepsgroep van lerarenopleiders VELON

Marco Snoek
Klaas van Veen